

РОЗГОРТАННЯ СФЕРИ-ДЖЕРЕЛА МЕТАФОРИЧНОЇ МОДЕЛІ РЕАЛЬНЕ – ІРРЕАЛЬНЕ В ІСПАНСЬКИХ РОМАНАХ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Досліджено феномен метафоричної моделі з позицій когнітивної лінгвістики. Розглянуто сферу-джерело метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Окреслено механізми мовної реалізації сфери-джерела метафоричної моделі в наративі романів, описано структуру та виявлено прагматичний потенціал моделі.

Ключові слова – *метафорична модель, сфера-джерело метафоричної моделі, прагматичний аспект, наратив, структура, ірреальне.*

Сутуліна Л. Г., Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. **РАЗВЕРТЫВАНИЕ ОБЛАСТИ-ИСТОЧНИКА МЕТАФОРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ РЕАЛЬНОЕ – ИРРЕАЛЬНОЕ В ИСПАНСКИХ РОМАНАХ КОНЦА ХХ – НАЧАЛА ХХІ ВЕКА**

Исследован феномен метафорической модели с точки зрения когнитивной лингвистики. Рассмотрена область-источник метафорической модели *реальное – ирреальное* в испанских романах конца ХХ – начала ХХІ века. Изучены механизмы языковой реализации области-источника метафорической модели в нарративе романов, описаны структура и прагматический потенциал модели.

Ключевые слова: *метафорическая модель, область-источник метафорической модели, прагматический аспект, нарратив, структура, ирреальное.*

Sutulina L., Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. **THE DEVELOPMENT OF THE SOURCE DOMAIN OF THE METAPHORIC MODEL REAL – UNREAL IN THE 20th AND 21st CENTURY SPANISH NOVELS**

The cognitive function of the metaphor turns it into the special branch of linguistic knowledge – the theory of metaphorical modelling. The metaphorical model is a binary cognitive slot and frame structure. It forms by the mapping from a source to a target domain. The metaphorical models reflect specific character of the national mentality at a certain stage of development of the society.

The narrative analysis of the 20th and 21st Century Spanish novels has shown that they represent combination of Gothic and Memoir novels. The ambiguity what emerges in the architextuality level can be represented as a metaphorical model *real – unreal*, in other words *traumatic memories are manifestations of the unreal*.

Topicality of the paper is determined, at first, by growing interest of modern linguistics in the phenomenon of metaphorical model as a special cognitive mechanism and secondly by a lack of the narrative analysis of the 20th and 21st Century Spanish novels in Ukrainian linguistics.

The objective of the study is to determine the mechanism of linguistic realization of the source domain of metaphorical model *real – unreal* integrated into the narrative space of mentioned novels.

The semantic and cognitive analysis makes possible investigation of the structure, semantic and pragmatic aspects of the source domain of metaphorical model. The structure of the source domain consists of three cognitive scripts: socio-political vocabulary, names of famous historical figures, evaluative vocabulary with negative seme *traumatic memories*.

The study of the metaphorical model *real – unreal* in the 20th and 21st Century Spanish novels proves that this model runs through the entire narrative space and ensures the structural integrity of the Spanish novels.

Key words: *metaphoric model, source domain of metaphorical model, pragmatic aspect, narrative, structure, unreal.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки метафора постає як один із найважливіших типів мислення людини та уможливорює розуміння світу та створення теорії про світ. Ця функція перетворює метафору на окрему лінгвістичну царину когнітивної лінгвістики – теорію метафоричного моделювання (А. М. Баранов, Ю. М. Караулов, А. П. Чудінов, Е. В. Будаєв).

Не вдаючись до теоретизування з цієї складної проблеми, далі виходитимемо з такого визначення. *Метафорична модель* – це бінарна когнітивна сполука, що має фреймово-слотову структуру й утворена внаслідок метафоричної проекції поняттєвих елементів із сфери-джерела на сферу-мету. Метафоричні моделі є типовими схемами, що відображають специфіку національної ментальності на певному етапі розвитку суспільства. Когнітивна парадигма лінгвістичних знань уможливорює всебічне вивчення метафоричної моделі та її представлення як цілісної семантико-структурної та лінгвопрагматичної одиниці художнього простору наративу.

Аналіз наративної структури іспанських романів кінця ХХ – початку ХХІ століття засвідчив, що вони являють собою сплетіння жанрів готичного роману та роману-спогаду. Як наслідок виникає двозначність на архітекстуальному рівні, яку пропонується подати у вигляді метафоричної моделі *реальне – ірреальне*, тобто *травматичні спогади – це прояви потойбічного*, у якій *травматичні спогади про недемократичне минуле країни* є сферою-джерелом, а *потойбічне* – сферою-метою метафоричної моделі. Наявність елементів надприродного в наративній структурі зазначених романів викликає у читача відчуття страху не лише через зв'язок із сферою моторошного, але й через зв'язок із реальним страхом та тривогою, прихованими в соціально-політичному контексті болісних спогадів епохи громадянської війни 1936–1939 років і диктатури Ф. Франко. Новий наратив спогадів успішно зламає табу минулого. Адже наявність фантазмагоричного у творах іспанських письменників свідчить про необхідність актуалізувати маргінальні голоси, які навмисно замовчувала недавня історія країни.

Актуальність роботи зумовлена, по-перше, зростанням уваги дослідників до феномену метафоричної моделі як особливого механізму пізнання світу. По-друге, відсутністю у вітчизняній філологічній науці аналізу наративу іспанських романів кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Метою роботи є аналіз механізмів мовної репрезентації поняттєвої сфери-джерела метафоричної моделі *реальне – ірреальне*, інтегрованої в художній простір зазначених романів.

Виходячи з цього, **завданнями** даної статті є: 1) окреслити історико-соціальні передумови появи метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в наративі іспанських романів кінця ХХ – початку ХХІ століття; 2) на базі семантичної спорідненості ключових лексичних одиниць виявити лексико-семантичні групи сфери-джерела метафоричної моделі; 3) унаочнити структуру сфери-джерела метафоричної моделі; 4) дослідити прагматичний потенціал сфери-джерела метафоричної моделі.

Використання семантико-когнітивного аналізу фактичного матеріалу уможливорює опис його лексичного наповнення, дослідження семантичного значення та прагматичної спрямованості, а також виявлення структури сфери-джерела метафоричної моделі.

Матеріалом дослідження було обрано такі іспанські романи: Т. Лука де Тена «Знівечені рядки бога»; Х. Маріас «Твоє обличчя завтра»; Х. Марсе «Дівчина в золотих трусиках»; К. Мартін Гайте «Задня кімната»; Е. Мендоса «Тайна зачарованого склепу»; Х. Марія Меріно «Темний берег»;

А. Муньос Моліна «Нічого дивного»; Х. Наварро «Дім батька»; Р. Регас «Пісня Доротеї»; А. Родера «Загадка переможених»; А. Трапьяльо «Корабель-привид»; К. Р. Сафон «Тінь вітру».

Лексико-семантичний аналіз, який передбачає пошук ключових лексичних одиниць та визначення їхньої семантичної спорідненості у структурі поняттєвої сфери-джерела метафоричної моделі, дозволяє виявити три лексико-семантичні групи.

1. Суспільно-політична лексика.

Так, у романі Х. Маріаса прикладами суспільно-політичної лексики є такі: *muerte de Franco* [2, p. 140]; *retaguardia de Madrid* [Ibid., p. 175]; *capitulación* [Ibid.]; *soldado del Ejército Popular, o de la República* [Ibid.]; *republicano* [Ibid., p. 141]; *franquista* [Ibid.]; *La Guerra Civil española* [Ibid., p. 90, 121, 136, 140, 167]; *el POUM era 'un pequeño partido* [Ibid., p. 140]; *organización fascista internacional en España* [Ibid.]. У романі Х. Марсе – *régimen* [3, p. 92]; *Barcelona ocupada* [Ibid, p. 40]. У романі К. Мартін Гайте – *estaban en la cárcel por rojos* [4, p. 57]; *tropas nacionales* [Ibid., p. 61]; *franquistas* [Ibid., p. 65]; *censura militar* [Ibid, p. 66]; *la guerra y la postguerra* [Ibid., p. 109, 111]; *República* [Ibid., p. 85, 114]; *Partido Socialista* [Ibid., p. 114]; *Valle de los Caídos* [Ibid., p. 116]; *Cuartel general* [Ibid., p. 61]; *muerte de Franco* [Ibid., p. 69, 61]; *socialista* [Ibid., p. 102]. Окремої уваги заслуговує стилістичний прийом синестезії, тобто поєднання в одному тропі різних асоціацій, що виникають через враження, одержані від кількох органів чуття: *estaba harta de oír la palabra fusilado, la palabra víctima, la palabra tirano, la palabra militares, la palabra patria, la palabra historia* [Ibid., c. 55]. У романі Е. Мендоса прикладами суспільно-політичної лексики є *era preposfranquista* [5, p. 29]. У романі Х. Марія Меріно – *en mayo de 1968 la ocupación del Colegio Español de París* [6, p. 193]; *Segunda Republica* [Ibid, p. 215]; *republicano y anticlerical* [Ibid., p. 230]. У романі А. Муньос Моліна – *franquismo* [7, c. 59]; *modernidad franquista de los años cincuenta* [Ibid.]. У романі Х. Наварро – *Falange Española* [8, c. 18]; *Guardia Civil* [Ibid, c. 32]; *Hospital Militar de Madrid* [Ibid., p. 8]; *División Azul* [Ibid., p. 46]; *no habían sido antes de la guerra verdaderos falangistas* [Ibid., p. 95]; *rojos* [Ibid.], *ejército* [Ibid., p. 17]. У романі Р. Регас – *evolución del país en la última década* [9, c. 197]; *dictadura franquista* [Ibid., p. 198]. У романі А. Родера прикладами суспільно-політичної лексики є лексичні одиниці *muerte del dictador* [10, c. 120]; *transición política* [Ibid., p. 132]; *la Guerra Civil, en el año 1936* [Ibid., p. 152, 141, 360]; *batalla del Ebro* [Ibid., p. 177]; *una fundación en memoria de los caídos en la guerra* [Ibid., p. 368]; *transición democrática* [Ibid., p. 228]; *régimen fascista* [Ibid., p. 120]; *republicano* [Ibid., p. 177]; *franquismo* [Ibid., p. 132]; *movimientos nacionales* [Ibid., p. 179]; *prisionero republicano* [Ibid., p. 182]; *régimen franquista* [Ibid., p. 360, 187]; *vencidos* [Ibid., p. 368]; *represión* [Ibid., p. 187]; *posguerra* [Ibid., p. 181]; *ejército "rojo"* [Ibid., p. 360]; *golpe de Estado* [Ibid., p. 178]; *nacionales* [Ibid.]; *dictadura* [Ibid.] та метонімія *una fractura entre las dos Españas* [Ibid., p. 368]. У романі Т. Лука де Тена знаходимо такі приклади: *jefe de la Armada* [1, p. 122]; *posguerra* [Ibid.]; *separatistas vascos* [Ibid., p. 122, 202, 124]; *secretos militares* [Ibid., p. 123]. У романі А. Трапьяльо – *Brigada Político-Social* [11, p. 10]; *Política de izquierdas. La política de derechas* [Ibid., p. 50]; *luchas antifascistas* [Ibid.]; *causas democráticas* [Ibid.]; *devotos monárquicos* [Ibid.]; *agitadores de izquierda* [Ibid., p. 51]; *algún fascista o adicto al régimen* [Ibid.]; *falangistas* [Ibid.]; *dictador* [Ibid.]; *socialistas* [Ibid.]; *comunistas* [Ibid.], *guerra* [Ibid.]. У романі К. Руй Сафона прикладами суспільно-політичної лексики є

anarquistas [12, p. 38]; *comunistas* [Ibid., p. 46]; *fascistas* [Ibid.]; *República* [Ibid., p. 136]; *guerra civil* [Ibid., p. 38]; *muchas tumbas sin nombre* [Ibid., p. 207]; *régimen* [Ibid., p. 240].

2. Імена відомих історичних діячів.

Другу лексико-семантичну групу у зазначених романах складають імена відомих постатей політичної арени Іспанії XX – XXI століття: *Franco* [1, p. 367]; *Franco, Mussolini y Hitler* [2, p. 134, 140]; *Franco* [4, p. 69, 61]; *Primo de Rivera* [Ibid, p. 113]; *Franco* [5, p. 84, 103]; *rey Juan Carlos I de Borbón* [6, p. 183]; *Franco* [7, p. 27]; *Alfonso XIII, José Antonio Primo de Rivera, el generalísimo Franco* [8, p. 69]; *Franco* [11, p. 50]; *Dolores Ibárruri, Manolete y José Stalin* [12, p. 239], *Franco* [Ibid, p. 84].

3. Оцінна лексика.

Оцінна лексика із семним компонентом *spogadi*, що має виражені негативні конотації, представлена таким чином. У романі Х. Маріаса маркерами негативної емотивності є градація дієслів із семним компонентом *забуття*: *En tiempo de paz es del todo imposible hacerse a la idea o entender qué es una guerra <...> La gente no es consciente de hasta qué punto lo uno **niega** lo otro, lo **suprime**, lo **repele**, lo **excluye** de nuestra memoria y lo **ahuyenta** de nuestra imaginación y nuestro pensamiento* [2, p. 331]. У романі Х. Марсе негативне враження, викликане болісними спогадами, створюється внаслідок залучення таких номінативних одиниць, як *el sentimiento de la **derrota**, el **exilio frustrado**, la **cárcel*** [3, p. 32] та антитези на позначення контрасту між своїм (рідним) та чужим (ворожим): *el **hijo que milita en el otro bando*** [Ibid, p. 32]. У романі К. Мартін Гайте лексичні одиниці із семою *spogadi* об'єднує поняттява домінанта *страждання*: *la **felicidad en los años de guerra y postguerra era inconcebible, que vivíamos rodeados de ignorancia y represión** <...> los amigos de mis padres que morían fusilados o se exiliaban* [4, p. 66]; *Desde la muerte de Franco habrá notado cómo proliferan los libros de memorias, ya es una peste, en el fondo, eso es lo que me ha venido desanimando* [Ibid, p. 112]. Гіперболізований опис холоду в період війни отримує ще більшого увиразнення шляхом залучення гіпербатону *unos inviernos particularmente inclementes y largos aquellos de la guerra, nieve, hielo, escarcha* [Ibid, p. 57]. Враження від спогадів про війну формують семи із негативним оцінним значенням *сірий, тьмяний*: *una nube **gris** que se extiende ahora sobre los años de guerra y postguerra, uniformándolos, volviendo **imprecisos y opacos** sus contornos* [Ibid, p. 96]. У романі А. Муньос Моліна негативне прагматичне значення розгортання сфери-джерела виражене епітетом, що виконує одночасно оцінну та описову функції: *En ese verbo, plantear, y en su **monstruoso** sustantivo planteamiento, se resume al menos la mitad de nuestra patética cultura de izquierdas en los años setenta. Uno se planteaba no tener hijos y no los tenía*» [7, p. 43]. У романах А. Родера та Е. Мендоса емоційно-оцінне значення іменників та прикметників із семою *spogadi* також створює негативне сприйняття: *el **sufrimiento** que hemos padecido* [10, p. 331], *atávico pasado <...> los años **oscuros*** [Ibid, p. 73]. *Nací en una época que posteriori juzgo **triste*** [5, p. 137]. У романі Р. Регас має місце неодноразове вживання іменника *decepción* із негативними емоційно-оцінними конотаціями: *Yo, como tantos otros, me escudaba en la **decepción*** [9, p. 197]. *Una **decepción** que creía justa porque entre otras cosas nacía en una transición que se había hecho de forma muy distinta de cómo la habíamos esperado* [Ibid, p. 197]. *Me quedé inmóvil sin defender ni atacar, reconcomiéndome en mi **decepción*** [Ibid, p. 198]. К. Руйс Сафон персоніфікує війну шляхом вживання антропоморфної метафори: *Sólo habían pasado seis años desde el*

fin de la guerra y aunque sus cicatrices se sentían a cada paso, casi nadie hablaba de ella abiertamente [12, p. 514]. Автор надає, таким чином, абстрактному поняттю *guerra* чуттєвого образу. Емоційний вплив на читача справляє метонімія: *1945, un año de cenizas* [Ibid, p. 514], коли іменник із конотативним значенням *ceniza* акумулює в собі все негативне, пов'язане з війною. Під час зображення війни застосовано метафоричний образ привида: *El fantasma de la guerra se sentía ya en el aire* [Ibid, p. 473]. *Los últimos días de la guerra fueron el preludio del infierno <...> El espectro de asesinatos, luchas y conspiraciones llevaba años corroyendo el alma de la ciudad* [Ibid, p. 507]. Так, оцінна лексика із семним компонентом *spogadi*, якій властива емоційна динаміка негативного характеру, реалізується за допомогою відповідних стилістичних компонентів емотивності.

Отже, семантико-когнітивний аналіз дає змогу з'ясувати структуру сфери-джерела метафоричної моделі. Так, сфера-джерело *травматичні спогади про недемократичне минуле країни* розгортається в трьох напрямках, які формують комплексні когнітивні структури – сценарії, де закріплюється когнітивний план інтертекстової інформації та розкривається семантико-концептуальне наповнення тексту. Сценарії розгортання сфери-джерела *реальне* метафоричної моделі наявні в усіх зазначених творах. Їх мовна реалізація здійснюється комплексно: через ужиток суспільно-політичної лексики, імен відомих історичних діячів та оцінної лексики із негативним семним компонентом *болісні спогади*. Структуру сфери-джерела метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах ХХ–ХХІ століття унаочнимо у вигляді схеми (див. рисунок).



**Схема структури сфери-джерела метафоричної моделі
реальне – ірреальне в іспанських романах ХХ–ХХІ століття**

З метою дослідження прагматичної спрямованості відповідних сценаріїв сфери-джерела метафоричної моделі звертаємося до ролі мовних засобів. Так, суспільно-політична лексика та імена відомих історичних діячів вводяться в наратив з метою правдиво відобразити спогади про недемократичне минуле Іспанії, надати подіям роману реалізму, засвідчити історико-політичний контекст. Залучення оцінної лексики із семним компонентом *болісні спогади* дозволяє авторам створити негативний емоційний ефект та зобразити спогади про недемократичне минуле Іспанії як трагічні, пригнічені та небажані, які залишають негативний відбиток у підсвідомості.

Комплексне дослідження метафоричної моделі *реальне – ірреальне* в іспанських романах кінця XX – початку XXI століття дозволяє зробити висновок, що вказана модель пронизує весь художній простір, набуває відповідного спектра семантичних інтерпретацій та прагматичних настанов і забезпечує ідейну, композиційну й мовну єдність наративної структури іспанських романів.

Перспективою подальшого дослідження є структурно-семантичний аналіз сфери-мети метафоричної моделі *реальне – ірреальне* та виявлення її прагматичного потенціалу.

Бібліографічні посилання

1. **Luca de Tena T.** Los renglones torcidos de dios / T. Luca de Tena. – Barcelona : Planeta, 2013. – 448 p.
2. **Marías J.** Tu rostro mañana / J. Marías. – Madrid : Debolsillo, 2013. – 1344 p.
3. **Marsé J.** La muchacha de las bragas de oro / J. Marsé. – Barcelona : Debolsillo, 2009. – 192 p.
4. **Martín Gaité C.** El cuarto de atrás / Martín Gaité C. – Madrid : Siruela, 2012. – 194 p.
5. **Mendoza E.** El misterio de la cripta embrujada / E. Mendoza. – Barcelona : Seix Barral, 2006. – 208 p.
6. **Merino J. M.** La orilla oscura / J. M. Merino. – Madrid : Cátedra, 2011. – 376 p.
7. **Muñoz Molina A.** Nada del otro mundo / A. Muñoz Molina. – Barcelona : Seix Barral, 2011. – 320 p.
8. **Navarro J.** La casa del padre / J. Navarro. – Barcelona : Anagrama, 1994. – 107p.
9. **Regás R.** La Canción De Dorotea / R. Regás. – Barcelona : Planeta, 2010. – 304 p.
10. **Rodera A.** El enigma de los vencidos / A. Rodera. – Barcelona : B de Bolsillo, 2012. – 376 p.
11. **Trapiello A.** El buque fantasma / A. Trapiello. – Barcelona : Destino, 2003. – 222 p.
12. **Zafón C. R.** La sombra del viento / C. R. Zafón. – Barcelona : Planeta, 2013. – 576 p.

Надійшла до редколегії 18.02.14